

ПРАКСЕОЛОГІЧНІ НАСТАНОВИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Стаття розглядає праксеологічні настанови В.Сухомлинського. Автор дає визначення праксеології як галузі педагогічних знань, висвітлює складові парадигми андрагогіки.

The article examines practical directions of V.Sukhomlinskiy. The author gives definition of practicality as branch of pedagogical knowledge, outlines components of paradigm of androgogics.

Постановка проблеми. Постать видатного українського педагога, мислителя, теоретика і практика привертає увагу сучасників, тому що світ педагогіки для В.Сухомлинського не був його темою, це було буття його «я» і бачення педагогічного процесу в нього не інтерпретаційне, а збагачувальне.

Доторкаючись до спадщини творця, його слова та праці й осмислюючи ціннісно-сміслові значення творчості В.Сухомлинського, варто уважніше подивитися на його методологічні орієнтири. При цьому ми будемо послуговуватися методологічними засадами, визначеними О.Сухомлинською. По-перше, досліджувальний об'єкт є багатовимірним та багатоаспектним, інтегрованим у різні структури, пов'язаний із реаліями численними причинно-наслідковими зв'язками, що вимагає від нас визначення предмета, який, по-друге, у педагогіці, зокрема в історії педагогіки, має світоглядно – ціннісну та практичну, технологічну спрямованість.

Якщо у першому випадку, з точки зору вченого, визначальним є філософське обґрунтування, тобто вибір однієї з існуючих концепцій для викладу своєї точки зору, своїх підходів і тлумачення феноменів минулого, то практична проблема не вимагає за великим рахунком світоглядної (ідеологічної, морально-етичної) аргументації. Третя обставина, на яку ми зважаємо в історико-педагогічному аналізі педагогіки В.Сухомлинського, – ціннісний опис, тобто наратив, що полягає у ставленні, інтерпретації автора тих реалій, які він досліджує, бо історія педагогіки – це класифікаційний добір складових дійсності, їх логічна вибудова, не проста репродукція історичного процесу, а конструювання на основі наших попередніх знань. Отже, проблема висвітлення праксеологічних настанов В.Сухомлинського є актуальною і важливою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про джерела андрагогічних знань і про праксеологічні настанови В.Сухомлинського знайшло теоретичне обґрунтування в працях вчених В.Кан-Калика, В.Кларіна, В.Кузя, М.Махмутова, А.Москвіної, М.Поташник, В.Риндак, О.Сараєвої та ін. Відомі вітчизняні вчені сучасності, серед яких І.Д.Бех, І.Зязюн, Г.Іванюк звертали і звертають увагу на просвітницький реалізм В.Сухомлинського, що є предметом наукової рефлексії. Практикеологія видатного українського вченого реалізується в етико-гуманістичній, науковій та освітній сферах. Вона обстоювалася В.Сухомлинським в онтологічній єдності особистості з довкіллям [3].

Мета статті – осмислити філософсько-настановчий аспект діяльності вченого-педагога з огляду на практичну проблематику історичного наративу і дати відповідь на ключове праксеологічне запитання сучасної системи підвищення кваліфікації вчителів: які основні позиції створеної В.Сухомлинським системи мають бути взяті на озброєння у проектуванні моделей методичної допомоги вчителям.

Виклад основного матеріалу. Найяскравіша суспільна іпостась В.Сухомлинського – просвітництво. Він був глибоко переконаний в тому, що освіта й культура мають стати органічною частиною життя суспільства, визначити свідомість, слугувати гуманістичним ідеалам. Його праці ґрунтуються на вірі в існування особливої місії вчительства на Україні. Він, як ніхто інший, бачив перспективи андрагогіки. Водночас у його діяльності прослідковується приналежність ідеям і принципам європейського Просвітництва.

Педагогічна праксеологія, якою так опікувався В.Сухомлинський, передбачає, передусім, осмислення практики застосування педагогічних інновацій, вивчення закономірностей і форм упровадження, використання нового [1]. Практиологія (від грец. *praktikos* – діяльний і *logos* – слово, вчення) – галузь педагогічних знань, де досліджується ефективність механізмів застосування педагогічних інновацій, оптимальної інноваційної діяльності. З цього погляду безперечним є той факт, що процес впровадження й освоєння педагогічних інновацій повинен бути природним – у цьому запорука його ефективності.

В.Сухомлинський сутнісно підтримував освітнє просвітництво в умовах народжуваної епохи глобальної культури. Він синтезував блок наукових засад у педагогіці, що об'єднали різні ідеї виховання, навчання, розвитку особистості, і новий тип методик, інтегруючих європейський раціоналізм та яскраву моральну орієнтацію вітчизняних послідовників освіти.

Ураховуючи відповідальність педагога за формування інтелектуального, духовного, емоційного світу дитини, він «змодельовував» особистість «хорошого вчителя», який любить дітей, знаходить радість у спілкуванні з ними, вірить у те, що кожна дитина може стати доброю людиною, вміє дружити з дітьми, бере близько до серця дитячі радощі і прикрощі, знає душу дитини, ніколи не забуває, що й сам він був дитиною [4].

В.Сухомлинський справедливо вважав, що одним із найсуттєвіших завдань, яке стає перед учителем, це поширення власного і запозиченого досвіду й знань взагалі. Рецепція спадщини видатного педагога здійснюється з численних позицій, які можна згрунтувати в декілька, зокрема: педагогіка особистості, гуманізм педагогічної системи, професіоналізм вчителя та принципи виховання у педагогічній роботі.

Глибина В.Сухомлинського не лише в тому, що він був добре обізнаний із ренесансно-гуманістичними концепціями класиків західноєвропейського Просвітництва – В.Вольтера, К.Гельвеція, П.Гольбаха, Д.Дідро, Дж.Локка, Ш.Монтеск'є, Ж.-Ж.Руссо, а насамперед тому, що був енциклопедично освітченим, створив цілісний образ сучасного світу, намагався просто і ясно намалювати своїй аудиторії, кожній людині шляхи виховування в собі людського начала, шляхи, що ведуть до світла знань. Просвітницька місія не могла бути реалізована на основі вузькопрофесійного знання, вона вимагала звернення до різних сфер знань, об'єднаних однією центральною ідеєю.

Просвітництво В.Сухомлинського передусім людське, екзистенційне, воно передбачає довірливу бесіду, безпосереднє спілкування з людиною. Особливого значення набувало передання морального досвіду, співвіднесення його з найважливішими реаліями життя. Педагогічна концепція вченого високогуманна і демократична, органічно поєднує класичну і народну педагогіку [5].

Особливу увагу В.Сухомлинський приділяв школі як осередку культури, проте цю роль вона може виконати лише за умови, якщо в її діяльності пануватиме культ Батьківщини, Людини, Матері й рідного Слова.

Сьогодні ми можемо стверджувати, що В.Сухомлинський має не лише науково-педагогічну славу, а й шану як відомий просвітник етичних норм у суспільстві.

У його просвітницькій настанові прийнято виокремити три аспекти:

- дидактичний, пов'язаний з духовним повчанням;
- глосолалію, пов'язаного зі здатністю знати й говорити те, що невідоме іншим;
- профетичний, пов'язаний з прогнозуванням, пророцтвом, з передбаченням майбутнього.

Крім того, В.Сухомлинський був унікальним носієм культурологічних і педагогічних знань, знань із історії педагогіки та методики викладання.

Просвітництво мислителя сприймається як альтернатива офіційності, що зорієнтована на високий стиль. Учений використовував природну мову, живу і незаангажовану, декларував нагальність реалізації створених людством гуманістичних ідеалів в освітньому виховному середовищі.

Розгляд настанов його педагогічної спадщини зумовлено відповідними змінами в педагогічній науці та практиці. По-перше, потреба в професіоналізмі фахівця спонукає до

реалізації ідеї «навчання упродовж життя» і подальшого розвитку системи неперервної педагогічної освіти. По-друге, необхідність професійного і духовного зростання фахівця активізує не лише інституційне вирішення цієї проблеми, а й важливі проблеми навчання дорослих, що формує предметне поле вивчення відносно нової галузі педагогічних знань – андрагогіки, під якою розуміємо науку про освіту та виховання дорослої людини на протязі усього її життя. По-третє, використання історіографії в оформленні теоретичних концептів навчання дорослих. Саме від історіографії дослідники намагаються довідатися не лише про минулі феномени як такі, але й про розвиток, процес розвитку чи змін певних феноменів минулого.

Сьогодення вимагає від нас формування цілісних знань із теорії та практики навчання дорослих. За змістом сучасну парадигму андрагогіки як цілісну систему можна представити через діалектичну єдність чотирьох основних підсистем: буттєвої, ціннісної, пізнавальної та практичної, кожна з яких визначає певний напрям дослідження.

Гносеологічне, логіко-методичне обґрунтування предмета, методологічного інструментарію андрагогіки, визначення категорійно-понятійного апарату парадигмальних засад сучасної концепції післядипломної освіти – база для утворення пізнавальної підсистеми парадигми андрагогіки. Пріоритетними завданнями в цьому контексті стають: аналіз наук, дисциплін та інтегративних підходів, що можуть стати підґрунтям для розробки методологічних засад андрагогіки; вирішення проблем виокремлення спеціальної наукової галузі в освітніх дослідженнях щодо цієї науки; обґрунтування предметного поля андрагогіки, розробки її специфічного понятійного апарату, та методології інноваційної трансформації післядипломної освіти: методів, тенденцій, принципів, закономірностей.

Праксеологічна (практична) складова парадигмальних засад сучасної андрагогіки склалася завдяки творчій спадщині В.Сухомлинського. Вона переводить буттєву, пізнавальну та ціннісну підсистему на рівень практичного проектування й втілення інноваційних освітніх систем навчання дорослих. Ця підсистема охоплює розробку змісту післядипломної педагогічної освіти; запровадження новітніх педагогічних технологій навчання дорослих, інформатизацію післядипломної освіти; матеріально-технічне й навчально-методичне забезпечення цієї освіти; підготовку викладачів – андрагогів.

Праксеологічний підхід в андрагогіці здійснюється через доцільну організацію діяльності професіонала, що сприяє успішному розвитку його особистості, раціонально задовольняє його. Саме такий аспект професіоналізму вчителя дають настанови українського вченого-педагога. Його педагогічне та публіцистичне письменство виростало з його практики навчання і розгорталось за характером неперервної освіти.

Праці В.Сухомлинського, зокрема статті «Постановка експерименту педагогічним колективом середньої школи» та праця «Сто порад вчителів» дають нам можливість згрупувати актуалітети для сучасної системи підвищення кваліфікації педагогів, які сьогодні можуть стати основою побудови та реалізації моделі системи підвищення кваліфікації вчителів.

Праксеологічні настанови для системи підвищення кваліфікації педагогів послідовні, логічні та виважені. Їх суть полягає в цільовій орієнтації методичної допомоги вчителю. Вона спрямовується на формування педагогічної культури, що охоплює: знання з педагогіки, психології, методики викладання предмета; уміння і навички ефективного спілкування; світогляду та ерудицію; професійні цінності; системне мислення та прогнозування. На цій основі В.Сухомлинський вибудовує особистісно орієнтовану методичну роботу в школі, тобто йде від індивідуальності до соціуму.

Великий педагог розглянув методичну допомогу як частину професійної діяльності, невід'ємну й важливу складову, він максимально організував освітнє середовище для професійного зростання педагогів, створив ефективну технічну лабораторію педагогічної праці.

Необхідною умовою ефективною реалізації методичної роботи він вважав активну творчу діяльність усього колективу й дослідницько-пошукову атмосферу, що панує в ньому.

Учений-практик заклав підмурівок для обґрунтування об'єкта педагогічної науки, акцентуючи увагу не лише на практиці передання соціального досвіду від одного покоління до іншого через чуттєву практичну діяльність, а й на значущих складових досвіду: соціокультурного, комунікативного, ціннісно-орієнтовного. Це дає можливість взяти до уваги в процесі професійного зростання педагога такі аспекти людської активності, як спілкування, гру.

Педагог поставив на перше місце в діяльності вчителя питання здоров'я і повноти його духовного життя. Підкреслюючи, що праця вчителя проходить «у світі дитинства», в який «потрібно вжитися», В.Сухомлинський неодноразово наголошував, що основним у професійній діяльності вчителя та методичній службі є запобігання неврогенним розладам, наслідком яких є нерозуміння світу дитинства.

«Джерелом творчої енергії, нервових сил, здоров'я вихователя й виховання» є оптимізм і віра в людину. Вчений-практик наголошував, що ознаками «недугу душі вчителя» є недоброзичливість, злорадство, нетерпимість. Тоді він перетворюється на холодного резонера, безпристрасного наглядчака.

У професійній діяльності педагога-новатора особливе місце займають етичні та естетичні доміанти. Азбукою педагогічної культури є порада педагогові: «Будьте доброзичливими!» і тому у кожного справжнього вчителя повинна бути «доброчливість у дії».

Василь Олександрович звертає увагу на необхідність естетизації професійної діяльності, на його думку, вчителеві конче потрібне витончене почуття краси. Неможливо бути вихователем без відчуття краси, прекрасного в світі. Для цього педагогові бажано володіти будь-яким музичним інструментом, а якщо він не володіє, тоді інший могутній засіб впливу на людське серце – це художня література. Відчуття краси педагогом виражається також і в його духовному спілкуванні з природою.

Професіоналізм педагога полягає у розвитку дидактичних знань і вмінь, вдосконаленні мовлення, щоб слово стало одним з найголовніших інструментів творчості.

В.Сухомлинський вибудував ідею самоосвіти педагога, що охоплює інтелектуальну, етичну та естетичну роботу. Учений підкреслював, що педагог у процесі діяльності здатний до формування алгоритму досягнення мети та енергетичних затрат для цього. Він радив кожному вчителеві вести педагогічний щоденник, який би виступав джерелом роздумів, творчості. У кожного вчителя, на думку вченого, є власна система, педагогічна культура.

Як педагог-практик В.Сухомлинський свій педагогічний ідеал та свої ідеї намагався максимально реалізувати на практиці. В своїх працях він виокремлював на першому ступені феноменологічний, на якому в результаті первинного знайомства педагога з об'єктом «живого споглядання» якості та властивості об'єкта описуються природною мовою; на другому ступені – якісній теорії – народжується якісна теорія педагогічного об'єкта, що формується на специфічній (педагогічній) мові з властивою їй термінологією і символікою; третій ступінь – кількісна теорія – є результатом такого розвитку педагогічного досвіду, коли знання властивостей об'єкта досягають рівня повного розуміння вчителем закономірностей його професійної діяльності; четвертий ступінь – аксіоматичний – ступінь абстракції, де сформовані закономірності та побудовані педагогічні моделі володіють такою спільністю, що пояснюють і прогнозують дидактичні та виховні процеси, тобто створюється цілісна картина педагогічної системи [3].

Висновки. Підсумовуючи все вищесказане, слід зазначити, що аналіз робіт В.Сухомлинського дає нам змогу оцінити Учителя, який творить Людину, збагачує теорію і практику навчання і виховання [2]. Творча спадщина вченого окреслює принципи діяльності у відповідності з названими ціннісними настановами, а саме: принцип співвіднесення власних інтересів з інтересами суспільства та принцип підпорядкування свого життя інтересам просвітництва та культури. Вчений залишається ученим не тільки в робочий час, і все його життя присвячується створенню культури, протистоянню експансії псевдоцінностей. Образ глибоко мислячого дослідника, цільова особистісна орієнтація якого

– пошук істини у будь-який момент свого життя, повинен бути взірцем для майбутніх учителів. Сьогодні це не тільки інтелектуальна, моральна, але й соціальна проблема.

Стаття не висчерпує всіх аспектів означеної проблеми, тому в перспективі плануються додаткові дослідження андрагогічних ідей В.Сухомлинського: лишається неописаною історія андрагогіки; у сучасній теорії навчання дорослих існує проблема інерції педагогічного мислення, як власне й інерції освіти. Вочевидь необхідне не ескізне, а поглиблене й неквапливе студіювання неосяжного теоретичного капіталу педагогічного світу майстра – В.Сухомлинського, як джерела виняткової талановитості вітчизняної андрагогічної думки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 352с.
2. Професійна освіта: Словник / Уклад. С.У.Гончаренко та ін./ За ред. Н.Г.Ничкало. – К.: Вища шк., 2000. – 380с.
3. Скрипник М. Джерела андрагогічних знань // Управління освітою № 23 (191) 2008. – С.25-30.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В.5т. – К., 1976-1977.
5. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч.посіб. Вид. 2-ге, випр., доп. – К.: Академвидав, 2007. – 560с.

УДК 372

О.С.Соколовська

В.О.СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ДУХОВНУ КУЛЬТУРУ ВИХОВАТЕЛЯ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

У статті розкрито сутність педагогічної культури вихователя, складової культури вихователя дошкільного навчального закладу, показано аспекти формування духовної культури майбутніх вихователів, яка є складовою загальної культури.

The essence of teacher's pedagogical culture is revealed, some aspects of kindergarten's teacher's culture and the ways of firming of future moral culture (which is the part of general culture) are shown in this article.

Постановка проблеми. Формування духовно-активної особистості – процес досить складний і тривалий, який зумовлюється багатьма чинниками, пов'язаними з різними сферами життєдіяльності людини, різними потребами, цілями, інтересами особистості, що розвивається. Однак найвагомішими серед розмаїття таких чинників є ті, котрі пов'язані з духовними ціннісними орієнтаціями. “Без поваги до самого себе немає моральної чистоти і духовного багатства особистості”, – писав видатний педагог В. О. Сухомлинський [8: 309]

Сучасні умови формування освітньої політики, відродження духовності українського народу потребують ретельного аналізу, наукових обґрунтувань, творчого використання національного і світового освітнього досвіду. Насамперед, потрібно відтворити національні і загальнолюдські духовні цінності, на яких впродовж наступних десятиліть можна було б спиратися, готуючи висококваліфікованих педагогів.

Покликання педагога – своєю діяльністю та життєвою позицією гуманізувати внутрішній світ дітей, утверджувати ідеали добра і справедливості, бо саме на цих засадах відносини набувають статусу моральних, основу яких складають духовні цінності.

Завдання публікації. Розв'язання проблем, що знаходяться у площині розвитку освіти в Україні і формування культури вихователя залежатимуть від цілей та цінностей освіти в державі. Однак неможливо чекати зрушень в освітній галузі у майбутньому, якщо вихователь не удосконалює особистісного потенціалу, не розвиває професійних якостей.

Із підвищенням вимог до особистості вихователя, його професійної педагогічної майстерності важливим є обґрунтування шляхів формування духовної культури майбутнього